

Nad knihou Henryho Kissingera

Henry Kissinger: Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi. Edice Obzor. Prostor, Praha 1996, 920 stran, ISBN 80-85190-51-6.

V loňském roce obohatila český knižní trh historické, politologické a politické literatury o novodobých dějích a dějinách kniha Henryho Kissingera, v originále vydaná v roce 1994.¹ V českém jazyce vyšel spis pod titulem *Umění diplomacie* a s podtitulkem *Od Richelieua k pádu Berlínské zdi* ve vydavatelství A. Lederera a M. Štěpánka Prostor, v edici Obzor, v překladu Miloše Caldra.

„Úprava“ názvu vyvolává, respektive může vyvolávat otázky tím, že omezuje obecnost anglického názvu díla a přehlíží autorovu a nakladatelskou dedikaci, kterou „*vzdávají hold stejnojmenné práci již zemřelého sira Harolda Nicolsona, vydané... v roce 1939*“.² Pochybnosti o oprávněnosti zvolení jiného názvu by mohla „potvrzovat“ polemika mezi H. Kissingerem a Ernestem R. Mayem, v níž May při kritice knihy zřejmě v důsledku „přehlédnutí“ citovaného odvolání na Nicolsonův spis mj. atakoval nepůvodnost Kissingerova titulu.³ Pro vhodnost překladového názvu naopak hovoří autorův výběr dějů a jevů a podání jejich příčinnosti, jakož i další osobní „pracovní“ věnování H. Kissingera: „*Mužům a ženám v zahraničních službách Spojených států amerických, na jejichž profesionalitě a obětavosti stojí americká diplomacie.*“⁴ Možnosti „úpravy“ titulu a její vhodnosti přitakává rovněž název německého vydání – *Die Vernunft der Nationen. Die großen Mächte und ihre großen Männer*.⁵ Při úvahách o titulu nemohu ovšem vyloučit, že název, stejně jako podtitul inicioval nakladatel, vedený i neobsahovými důvody (např. komerčními zájmy).

Umění diplomacie je obsáhlé a obsažné dílo, a to počtem stran, časovým rozsahem dějů, jakož i myšlenkovým obsahem a závažností soudů. Soudů nejednou provokativních, a to i proto, že ne vždy mají dostatečnou oporu ve faktech a v patřičné práci s nimi.

Kniha je nesporně Kissingerovým životním dílem v tom smyslu, že se v něm snaží uplatnit výsledky své vědecké i pedagogické práce, vytěžít a zhodnotit zkušenosti politika i diplomata, obhájit a propagovat své politické názory a činy, narýsovat vlastní obraz jako portrét světového státníka. V knize se zrcadlí jeho názorový vývoj, zahrnující mj. i excerpce jeho studií a knih – *Svět restaurace: Metternich, Castlereagh a problémy míru, 1812–1822*;⁶ *Monarchistický revolucionář: Obraz Bismarcka*;⁷ stejně jako *Jaderné zbraně a zahraniční politika*;⁸ *Nutnost volby*;⁹ *Obtížné partnerství: Přehodnocení Severoatlantické aliance*;¹⁰ či *Americká zahraniční politika*.¹¹

Není pochyb o tom, že kniha *Umění diplomacie* bude provázena živým zájmem jistého okruhu veřejnosti, podporovaným jak tématem, tak autorovou osobností. Přitom je nutné očekávat, že pozornost a reflexe budou posilovány a modifikovány českým polistopadovým klimatem zvědavosti a otevřenosti, ale i nadvlády filozofie a zlomové hodnotové jednostrannosti s jejich převahou „imaginace“ nad fakty a „odpoutáním od reálného historického času“.¹²

Kissinger rozčlenil svou knihu *Umění diplomacie* do jednatřiceti kapitol, jejichž názvy v řadě případů naznačují nejen obsah, ale i autorův přístup k událostem a k době či přímo jeho zobecňující soud. Všechny kapitoly s výjimkou první, druhé a třicáté první je možné začlenit do pěti časových období.

První z nich,¹³ tvořící oblouk od středověku a náboženské priority k 18. století a k napoleonským válkám, zdůrazňuje, rozvádí a srovnává názory, dílo a dědictví „*církevního feudála Armanda Jeana du Plessise, kardinála Richelieua, prvního ministra Francie v letech 1624–1642*“.¹⁴ „*Jen málo státníků mělo větší vliv na dějiny,*“ říká o něm H. Kissinger a přisuzuje mu nejen „*otcovství moderního systému států*“, nýbrž i „*zdržení německé jednoty o dvě století*“.¹⁵ Tato kapitola se dotýká rolí a vztahů církví a dynastií, církevní a světské moci, „Evropy“ soupeření Španělska, Rakouska, Francie a Anglie, třicetileté války,

ústupu „starých“ a nástupu nových mocenských subjektů (Ruska, Pruska), vytváření a proměn zájmů a uskupení, hledání a vytváření teorií, strategií a praxe „rovnováhy sil“. Zároveň vypovídá mnohé i k českým dějinám a pro českou historiografii a politologii.

Druhé údobí¹⁶ „zahrnuje“ svět Vídeňského kongresu, Svaté aliance a arbitrážní rovnováhy Anglie, Francie v době Napoleona III. a Bismarckova Německa. V této souvislosti je třeba připomenout dva autorovy názory, a to zejména pro výpověď o způsobu jeho myšlení: „*Století míru, výsledek Vídeňského kongresu, stál na třech pilířích. Všechny byly nepostradatelné: smíření s Francií, mocenská rovnováha a společné chápání legitimacy... Napoleonova tragédie spočívala v tom, že jeho ambice přesahovaly jeho schopnosti. Bismarckovou tragédií bylo, že jeho schopnosti přesahovaly absorpční schopnost jeho národa. Napoleon odkázal Francii strategické ochromení, Bismarckovým odkazem Německa se stala neasimilovatelná velikost.*“¹⁷

Třetí údobí, sledující děje a čas od rakousko-pruské a prusko-francouzské války až po první světovou válku,¹⁸ vytváří v Kissingerově pojetí širší celek s čtvrtým obdobím, zahrnujícím první světovou válku, meziválečnou dobu a druhou světovou válku.¹⁹ Sjednocující „prvek“ vidím v autorově dějinné filozofii, v jeho politickém krédu kategoricky kritického posuzování chování evropských mocenských subjektů před první světovou válkou, selhání vítězů a nepatřičnosti následného meziválečného uspořádání.²⁰ Toto přesvědčení, opakovaně promítané mj. i v řadě komparací „světa Svaté aliance“ a „světa versailleského“, zahrnuje i Kissingerovy výhrady a odmítavý postoj k obnově a vzniku nových státních subjektů (Polska, Československa a Jugoslávie) a průvodní souhlas s „restitučními“ nároky Německa, jakož i ostře kritický postoj k Francii a k její zahraniční politice. V případě nových subjektů pracuje autor i s věcně jednostrannými, zkreslujícími a nepřesnými údaji, s ideologickými pseudodějinnými konstrukcemi, s historicky i logicky irelevantní a metodologicky nepřipustnou „dodatečnou“ příčinností.²¹

Pokud jde o Francii, setkáváme se zde i s tvrzením, že „*sklon Francie sdružovat se se zeměmi, které jsou ochotny přijmout její vedoucí úlohu, je stálým faktorem ve francouzské zahraniční politice již od krymské války... Postavení slabšího partnera považovala za neslučitelné se svými představami o národní velikosti a o svém poslání spasit svět. Usilovala tedy o vedoucí postavení pomocí paktů s menšími mocnostmi – v 19. století se Sardinii, s Rumunskem a se středně velkými německými státy, v meziválečném období s Československem, Jugoslávií a Rumunskem. Stejný postoj lze najít i ve francouzské zahraniční politice v období po odchodu de Gaulla.*“²² Plodem zmíněného Kissingerova krédu je i jeho tvrzení, že „*debakl Versailleské dohody byl strukturální*“²³ stejně jako jeho názor, že „*Mnichov nebyl kapitulací, nýbrž stavem myslí, a zároveň téměř nevyhnutelným důsledkem snahy demokracií udržovat řečmi o kolektivní bezpečnosti a sebeurčení geopoliticky chybné uspořádání*“.²⁴

„Produkt“ autorovy reflexe Versailles je též jeho vnitřně nejednotné vidění druhé světové války,²⁵ avšak vyvážené bohatostí „tří přístupů k míru“, naznačujících mnohé jak o dlouhodobých a strategických zájmech a cílech USA, tak o jejich možnostech. Jednoznačný je jeho souhlas s angažovaností Spojených států ve válce s Německem a s Japonskem, podobně jako jeho podpora politiky F. D. Roosevelta. Na adresu tehdejších i dnešních zpochybňovatelů této politiky a snadných bezesbytečných řešení „generálů po bitvě“ snad směřují následující slova: „*... jako Lincoln i Roosevelt vycítil, že jde o přežití Ameriky a jejích hodnot a že za výsledky svých individuálních iniciativ se bude odpovídat pouze dějinám. Stejně jako Lincolnovi i F. D. Rooseveltovi vděčí svobodné národy za mnohé.*“²⁶ A shrnující úvaha: „*I po katalogizaci všech Rooseveltových problematických kroků zůstává otázka, zda by byl jakýkoli jiný přístup získal podporu amerického lidu... Churchill vypracoval daleko přesnější geopolitickou analýzu než Roosevelt... Kdyby se byl Roosevelt řídil Churchillovými radami, byl by zlepšil vyjednávací postavení Ameriky, avšak možná by byl obětoval její schopnost obstát v konfrontacích studené války, které ji očekávaly... Válka nevyhnutelně vyústila v geopolitické vakuum. Mocenská rovnováha byla zničena a všeobecnou mírovou smlouvou se*

nepodařilo uzavřít... V poválečném období vypukl dlouhý a bolestný zápas o mírové uspořádání, jehož se politikům před koncem války nepodařilo dosáhnout.²⁷

A právě „poválečnému období“ je věnována další část knihy. Jeho bohaté, složité, v nejednom směru a okamžiku i existenciálně osudové děje Kissinger sleduje ve čtrnácti kapitolách,²⁸ které jsou vrcholem díla. A to i přes jistou vzájemnou nevyváženost a zejména nedostatek organického propojení, které by jim tematickou a časovou koncentrací, úrovní a rozsahem obsahu poskytovalo kvalitu adekvátní objektivní celosti světových vztahů jako mnohostranný obraz „amerického světa“. Jsou jím však i jako svět autora sebevědomí dějnotvorné role, jak dokazují jeho vlastní slova: „Úspěchy Nixonovy zahraniční politiky začaly být považovány za samozřejmost. Pominula nebezpečí, jimž zabránila. Nixonův (a také můj) přístup je však předmětem stále větších sporů. Kdyby nebylo aféry Watergate, mohl Nixon sjednotit zemi v podpoře svého stylu diplomacie a ukázat, že je ve skutečnosti nejrealističtějším prostředkem obrany amerického idealismu. Avšak kombinace Vietnamu s Watergate zabránila vzniku nového konsenzu.“²⁹

Kapitoly, pojednávající o druhé polovině 20. století, umocňují obsah a smysl vstupních (svou podstatou historicko-teoretických) kapitol³⁰ a zpětně jsou jimi významově a obsahově dotvářeny.³¹ Tak je tomu i se závěrečnou kapitolou,³² která obsahuje i prognostický náznak: „Nový světový pořádek bude z části prodloužením starého, z části bude bezprecedentní. Stejně jako pořádek, který vystřídá, bude muset odpovědět na tři otázky: Jaké jsou základní jednotky mezinárodního pořádku? Jak se budou vzájemně ovlivňovat? Ve jménu jakých cílů se budou ovlivňovat?“³³

Kissingerova publikace Umění diplomacie není námětem jen pro věcné obsahové diskuse a spory. Klade a vyvolává i podstatné metodologické otázky. Máme totiž před sebou dílo, které představuje pokus sladit, ba na řadě míst přímo ztotožnit filozofii, historii, politologii a praxi, jejich metody a metodologie, tedy dílo, které je plodem i tvarem jakési účelové metametodologie. Jde o pokus nejen inspirativní, ale i plodný. A právě jeho závažnost vyžaduje upozornění na rizika a meze zvoleného postupu.

Knihy vykazuje vnitřní napětí historika a diplomata, diplomata a státníka, historika a státníka, obrazně řečeno gnozeologicky podmíněný střet zájmů. Dílo nese zátěž metodologického dilematu (ne)možnosti „zesouladění“ světových dějin, amerických světových dějin, amerických dějin a dějin americké diplomacie. Vyjevuje svár role a možností paměti a odborného díla, a tak evokuje srovnání metodologické volby a jejího zvládnutí v Kissingerově Umění diplomacie a v Churchillově mnohosvazkové Světové krizi, 1911–1918³⁴ a ve Druhé světové válce.³⁵ A protože se Kissingerova kniha setkává na našem knižním trhu také s „příbuznými“ díly Brzezinského³⁶ a Kennedyho,³⁷ nebyla by od věci ani širší komparace, a to metodologická i obsahová.

Josef Domaňský

¹ Kissinger, H.: Diplomacy. Simon & Schuster, New York 1994, 912 stran.

² Pro zdůraznění původnosti vydávané práce H. Kissinger i nakladatelství podtrhují, že Nicolsonova kniha Diplomacy se od jejích díla „lišila svým rozsahem, autorským záměrem a myšlenkami.“ – Kissinger, H.: Umění diplomacie. Od Richelieu k pádu Berlínské zdi. Edice Obzor. Prostor, Praha 1996, s. 6.

³ Viz New York Times Book Review, 1994.

⁴ Kissinger, H.: Umění diplomacie, cit. dílo, s. 7.

⁵ Kissinger, H.: Die Vernunft der Nationen. Die großen Mächte und ihre großen Männer. Sieder Verlag, München 1994, 1008 stran.

⁶ Kissinger, H.: A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812–1822 (1957).

⁷ Kissinger, H.: The White Revolutionary: Reflections on Bismarck (1986).

⁸ Kissinger, H.: Nuclear Weapons and Foreign Policy (1957).

⁹ Kissinger, H.: The Necessity for Choice (1960).

¹⁰ Kissinger, H.: The Troubled Partnership: A Reappraisal of the Atlantik Alliance (1965).

¹¹ Kissinger, H.: American Foreign Policy (1969).

¹² Kvaček, R.: Československo a Edvard Beneš ve třicátých letech. In: Edvard Beneš – československý a evropský

politik. Praha 1994, s. 59.

¹³ Viz Kissinger, H.: Od univerzality k rovnováze: Richelieu, Vilém Oranžský a Pitt. 3. kapitola. In: Kissinger, H.: Umění diplomacie, cit. dílo, s. 53–75.

¹⁴ Tamtéž, s. 55.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Viz Kissinger, H.: Evropský koncert: Velká Británie, Rakousko a Rusko. 4. kapitola. In: tamtéž, s. 77–102. Viz Kissinger, H.: Dva revolucionáři: Napoleon III. a Bismarck. 5. kapitola. In: tamtéž, s. 103–139.

¹⁷ Tamtéž, s. 138–139.

¹⁸ Viz Kissinger, H.: Reálná politika se obrací proti sobě. 6. kapitola. In: tamtéž, s. 141–173. Viz Kissinger, H.: Politický nástroj zkázy: evropská diplomacie před první světovou válkou. 7. kapitola. In: tamtéž, s. 175–209. Viz Kissinger, H.: Blíží se smrt: vojenský nástroj zkázy. 8. kapitola. In: tamtéž, s. 211–228.

¹⁹ Viz Kissinger, H.: Nová tvář diplomacie: Wilson a Versailleská smlouva. 9. kapitola. In: tamtéž, s. 229–257. Viz Kissinger, H.: Dilemata vítězů. 10. kapitola. In: tamtéž, s. 259–278. Viz Kissinger, H.: Stresemann a návrat poražených. 11. kapitola. In: tamtéž, s. 279–301. Viz Kissinger, H.: Konec iluze: Hitler a zničení versailleského systému. 12. kapitola. In: tamtéž, s. 303–334.

²⁰ Koncentrovaným vyjádřením záporného vztahu k Versailles je Kissingerovo dovolání se stanoviska Harolda Nicolsona (Peace-making 1919, London 1933): „Přijžděli jsme do Paříže s důvěrou, že zakrátko vytvoříme nový pořádek, avšak odjžděli jsme s přesvědčením, že nový pořádek jen pokazil ten starý.“ – Kissinger, H.: Umění diplomacie, cit. dílo, s. 257.

²¹ „V Československu, jehož obyvatelstvo činilo asi patnáct milionů, se ocitly tři miliony Němců, jeden milion Maďarů a půl milionu Poláků. Téměř třetina jeho celkového obyvatelstva nebyli ani Češi, ani Slováci. A Slovensko nebylo nadšenou součástí státu ovládaného Čechy, jak ukázalo odtržením v roce 1939 a opět v roce 1992. Nová Jugoslávie naplnila tužby jihoslovanských intelektuálů. Avšak k vytvoření tohoto státu bylo nutno přebrodit zlomovou linii evropských dějin, která rozdělovala říši západofinskou od východofinské, katolické náboženství od pravoslavného a latinku od cyrilice. Tato zlomová linie probíhala zhruba mezi Chorvatskem a Srbskem, územími, která v průběhu svých složitých dějin nikdy nepatřila do jednoho politického celku. Účet přišel po roce 1941 v podobě vražedné občanské války, která se znovu rozhořela v roce 1991.“ – Tamtéž, s. 252.

²² Tamtéž, s. 120.

²³ Tamtéž, s. 253.

²⁴ Tamtéž, s. 328.

²⁵ Viz Kissinger, H.: Stalinova licitace. 13. kapitola. In: tamtéž, s. 335–353. Viz Kissinger, H.: Nacisticko-sovětský pakt. 14. kapitola. In: tamtéž, s. 355–374. Viz Kissinger, H.: Amerika se vrací na scénu: F. D. Roosevelt. 15. kapitola. In: tamtéž, s. 375–401. Viz Kissinger, H.: Tři přístupy k míru: Roosevelt, Stalin a Churchill ve druhé světové válce. 16. kapitola. In: tamtéž, s. 403–433.

²⁶ Tamtéž, s. 401.

²⁷ Tamtéž, s. 433. Kissingerovo „shrnutí“ je zeslabováno historicky i věcně irelevantním kdyby a jeho obsahovou argumentací, „přehlížející“ hlavní příčiny a důvody odlišností názorů a postojů obou státníků. Ty byly dány tím a vyplývaly z toho, že Roosevelt i Churchill vyjadřovali a sledovali zájmy svého státu.

²⁸ Viz Kissinger, H.: Počátek studené války. 17. kapitola. In: tamtéž, s. 435–459. Viz Kissinger, H.: Úspěchy a útrapy při zadržování komunismu. 18. kapitola. In: tamtéž, s. 461–488. Viz Kissinger, H.: Dilema zadržování komunismu: korejská válka. 19. kapitola. In: tamtéž, s. 489–509. Viz Kissinger, H.: Jednání s komunisty: Adenauer, Churchill a Eisenhower. 20. kapitola. In: tamtéž, s. 511–541. Viz Kissinger, H.: Sověti obcházejí politiku zadržování: suezská krize. 21. kapitola. In: tamtéž, s. 543–572. Viz Kissinger, H.: Impérium se otfásá: Maďarsko. 22. kapitola. In: tamtéž, s. 573–590. Viz Kissinger, H.: Chruščovovo ultimátum: berlínská krize 1958–1963. 23. kapitola. In: tamtéž, s. 591–618. Viz Kissinger, H.: Koncepce západní jednoty: Macmillan, de Gaulle, Eisenhower a Kennedy. 24. kapitola. In: tamtéž, s. 619–644. Viz Kissinger, H.: Do vietnamského bahna, Truman a Eisenhower. 25. kapitola. In: tamtéž, s. 645–669. Viz Kissinger, H.: Vietnam: na cestě do zoufalství, Kennedy a Johnson. 26. kapitola. In: tamtéž, s. 671–703. Viz Kissinger, H.: Vymanění z Vietnamu: Nixon. 27. kapitola. In: tamtéž, s. 705–733. Viz Kissinger, H.: Zahraniční politika jako geopolitika: Nixonova trojúhelníková diplomacie. 28. kapitola. In: tamtéž, s. 735–765. Viz Kissinger, H.: Détente a jeho protivníci. 29. kapitola. In: tamtéž, s. 767–796. Viz Kissinger, H.: Konec studené války: Reagan a Gorbačov. 30. kapitola. In: tamtéž, s. 797–840.

²⁹ Tamtéž, s. 765.

³⁰ Viz Kissinger, H.: Nový světový pořádek. 1. kapitola. In: tamtéž, s. 11–21. Viz Kissinger, H.: Na rozcestí: Theodore Roosevelt, nebo Woodrow Wilson. 2. kapitola. In: tamtéž, s. 23–51.

³¹ „Žádná z nejdůležitějších zemí, jejichž úkolem je vybudovat nový světový pořádek, nemá se vznikajícím systémem mnoha států zkušenosti. Nikdy před tím nebylo nutno sestavit nový světový pořádek z tolika různých perspektiv a v tak globálním měřítku...“ – Tamtéž, s. 20.

³² Viz Kissinger, H.: Nový světový pořádek: rekapitulace. In: tamtéž, s. 841–872.

³³ Tamtéž, s. 843.

³⁴ Churchill, W.: Světová krize, 1911–1918. Melantrich, Praha 1932–1936.

³⁵ Churchill, W.: Druhá světová válka. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1992–1995.

³⁶ Brzezinski, Z.: Bez kontroly. Chaos v předvečer 21. století. Victoria Publishing, Praha 1993, 228 stran.

³⁷ Kennedy, P.: Vzestup a pád velmocí. Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500–2000. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996, 808 stran.